

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ЩОДО ІНТЕГРАЦІЇ В ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ОСВІТНІЙ ПРОСТІР

Актуальність проблеми. Необхідність підтримання високої конкурентноспроможності на динамічному ринку праці вимагає від національної освітньої системи формування стратегічного мислення, сприяння соціальній та професійній мобільності.

Акцент треба ставити не стільки на отримання, прирощування та накопичування нових знань, скільки на процес їх активного засвоєння, перетворення в ноу-хау та наступне генерування нових знань в інноваційній економіці. Проте інноваційна активність та результативність неможливі без ефективної координації організації зв'язків та налагоджування партнерських, коопераційних відносин, всього того, що називається соціальним капіталом. Інноваційний розвиток можливий лише в рамках певної структури відносин та взаємозв'язків. У випадку інституційної безпомічності, відсутності довіри, соціальної розрізненості – інноваційного лідерства неможливо досягти.

Стратегічним завданням Болонського процесу є формування Європейського простору вищої освіти (ЄПВО), що ґрунтується на спільності принципів функціонування систем вищої освіти країн-учасниць[1, С.5].

Сумісні освітні програми в цілому та сумісні програми подвійних дипломів виникають у світі як закономірний етап розвитку співпраці університетів. Серед необхідних умов їх виникнення є досягнутий високий рівень якості освітніх програм, орієнтація на міжнародні освітні стандарти.

Відповідність освітнім цілям Болонського процесу (співвідносні й сумісні ступені та програми, багаторівнева система навчання,

академічна мобільність, якість, визнання дипломів, конкурентоспроможність та привабливість освіти) зробило створення та розвиток сумісних програм одним з першочергових пріоритетів європейської освітньої політики, дало помітний поштовх її розвитку в Європі протягом останніх років.

Мета статті – проаналізувати причини складнощів при створенні й функціонуванні сумісних освітніх програм як форм співпраці університетів й обґрунтування надзвичайної важливості такої співпраці як перспективного засобу інтеграції до європейського простору вищої освіти.

Приєднання нашої держави до Болонського процесу є незаперечним фактом міжнародного визнання системи вищої освіти України. Це насамперед зобов'язує нашу країну завершити модернізацію та реформування вищої освіти до 2010 року[1, С.5].

Тому інтеграція вищої та післядипломної професійної освіти в європейські світові освітні структури за умови збереження, розвитку досягнень і традицій національної школи – це один із принципів розвитку освітньої політики України.

Така інтеграція передбачає модернізацію, інтернаціоналізацію та реформування системи вищої освіти, основною метою якої є формування потенціалу, достатнього для підготовки кваліфікованого спеціаліста відповідного рівня й профілю, конкурентноздатного на ринку праці, що володіє арсеналом інформаційно-комунікативних технологій на ринку світових стандартів, здатний до постійного професійного росту, мобільності, сповна демонструє інноваційну та творчу активність.

У ході економічної глобалізації вища освіта відіграє все важливішу роль у розвитку держави. Зміст і форми інтернаціоналізації вищої освіти стають більш багатогранними. Це не лише обмін педагогами й тими, хто навчається, а й інтернаціоналізація навчальних програм та предметів, створення сумісних програм, використання

загальнонаукових знань, транснаціональне навчання, навчання через Інтернет усього світу, співпраця в галузі наукових досліджень, створення регіональної та всесвітньої організації взаємодії. У багатьох інтернаціоналізація перетворилася у співпрацю та обмін між державами не лише в окремих регіонах, а й у глобальному масштабі.

За даними “The Global Competitiveness Report.” – G., - PP. 505, 506, 508, 522, що наведені в таблиці нижче, найбільше розповсюдження мають сумісні програми на магістерському рівні, менше розповсюдження отримали бакалаврські програми і програми на рівні кандидата наук. Більшість програм базується на двосторонній основі.

Індикативні показники конкурентоспроможності країн у контексті розвитку людського капіталу 2005 рік [2]

Таблиця 1

Індикативні показники	Фінляндія	США	Швеція	Сінгапур	Німеччина	Індія	Чехія	Угорщина	Латвія	Польща	Казахстан	Російська Федерація	Україна
Якість освітньої системи	6,0	4,9	4,5	6,1	4,4	4,5	4,7	4,2	4,1	4,1	3,9	3,9	3,9
Наукове співробітництво університетів та підприємств	5,4	5,7	5,0	5,0	5,1	3,3	3,9	3,3	2,9	3,2	3,0	3,2	3,1

Як бачимо, активна участь підприємств у справах вищої освіти та розширення кількості ВНЗ транснаціонального типу сприяє підвищенню якості освітньої системи.

Якість підготовки спеціалістів відображається у кількості та якості випускників ВНЗ. Спеціалісти будь-якої держави повинні вміти співпрацювати зі своїми колегами з інших держав, конкурувати, демонструвати широкий міжнародний кругозір.

Програми сумісних та подвійних дипломів як форми найбільш плідної співпраці університетів та перспективного засобу інтеграції до європейського освітнього простору мають значну специфіку в Україні. Вона пов'язана з їх природою, особливостями появи та функціонування. Багато з таких програм вийшли з програм технічної допомоги, на зразок Темпусу, і є продовженням співпраці в рамках університетських партнерств із питань модернізації навчальних планів, технологій навчання та оцінки знань студента, або перейшли з франшизи. При цьому головним їх завданням було досягнення міжнародного рівня освіти завдяки взаємодії з відомими в Європі університетами (співвідносності власних програм, навчальних планів, навчальних курсів, технологій навчання і оцінки знань тощо).

У цьому сенсі створення програм сумісних/подвійних дипломів у таких областях знань, як фундаментальні, прикладні, соціально-економічні науки, бізнес-освіта й тощо, може бути критерієм їх міжнародної конкурентоспроможності та визнання. Саме ці програми є необхідним кроком на шляху до розвинених форм сумісних/подвійних дипломів. Тож оцінка ефективності подібних програм має вестись, виходячи з досягнення загальної задачі, поставленої її учасниками, а не тільки з відповідності загальноприйнятим в Європі ключовим характеристикам таких програм.

Уже в Болонській декларації з'явилося згадування про спільні освітні програми (СП) як важливий засіб досягнення гармонізації загальноєвропейського освітнього простору, як інструмент, що дозволяє вузам використати потенціал один одного, вирішувати завдання, іноді просто непосильні для окремих вузів. Спільні освітні програми – це такі програми, які розроблені спільно двома або більше вузами й реалізуються також спільними зусиллями цих вузів; природно, що реалізація спільних програм припускає обмін як викладачами, зайнятими в читанні тих або інших курсів, семінарів,

проведенні практикумів , так і студентами, які навчаються за спільною програмою. Інакше кажучи, академічна мобільність, розвинена в тому або іншому ступені, – умова реалізації спільної програми. Точно кажучи, «спільність» не вимагає співробітництва неодмінно із зарубіжними вузами, однак у сталій практиці під спільними освітніми програмами реально мають на увазі саме програми, реалізовані в співробітництві із зарубіжними вузами. Освоєння студентом спільної освітньої програми може вести до присвоєння йому спільного ступеня, тобто ступеня, забезпеченої і підтвердженої двома або більше, що беруть участь у проекті вузами. Стокгольмський семінар з розвитку спільних освітніх програм (2002 р.) запропонував наступні критерії, яким має відповідати освітня програма, що завершується присвоєнням спільного ступеня:

- кращий варіант, коли спільна ступінь відображена в єдиному документі, виданому вузами-учасниками відповідно до національних законодавств;
- варто проводити чітке розмежування між програмами, що ведуть до спільного й до подвійного ступеня, з урахуванням цілей навчальних планів, моделей навчального процесу
- учасниками повинні бути два або більше вузи у двох або більше країнах;
- програми й інтегровані навчальні плани розробляються або затверджуються спільно двома або більше вузами, що фіксується у вигляді письмової двосторонньої або багатосторонньої угоди;
- під час розробки СП повинні найретельнішим чином обумовлювати вимоги до підсумкових знань і вмінь випускників;
- навантаження студентів має описуватися в термінах залікових одиниць за типом ECTS: спільні ступені й повинні припускати мобільність студентів, викладачів і персоналу;
- перебування студентів у вузах-партнерах має бути відповідне встановленим строкам;

- необхідно розробляти принципи й загальні стандарти забезпечення якості на основі взаємної довіри й визнання національних систем забезпечення якості;
- строки навчання у вузах-партнерах і здані там іспити повинні визнаватися повністю й автоматично;
- необхідно повністю використати механізми, передбачувані системою ECTS і Додатка до диплома (Diploma Supplement)[3, С.17-19].

Специфіка подібних сумісних програм добре простежується в порівнянні з ключовими характеристиками більш розвинених європейських програм, сформульованими на семінарі в м. Стокгольм (2002 р.) та в м. Мантуї (2003 р.).

Кредити, присвоєні з однієї програми, можуть бути перенесені на іншу програму, за якою ведеться підготовка в цьому самому або іншому навчальному закладі. Цей трансфер (перенесення) може відбутися, якщо орган, що присвоює кваліфікації (ступені), визнає кредити та відповідні (асоційовані) результати навчання. Заклади-партнери мають заздалегідь погодити визнання періодів навчання за кордоном (див. табл. 2).

Трансферу і накопиченню кредитів сприяє використання ключових документів ECTS (каталог курсу, аплікаційна форма студента, договір про навчання та академічна довідка) та Додаток до диплома.

Таблиця 2

Вибірковий огляд навантаження ECTS 20 грудня 2007[1, С.66-67]				
Країна	годин/навчальний рік	годин/кредит навчальний рік пор.: CRUS		статус документу
Австрія	1500 год	25 год	32 тижні	Закон
Бельгія (FI)	1500/1800 год	25/30 год	32 тижні	Постанова
Чехія	1887 год	25/30 год	25 тижнів	Рекомендація
Данія	1650 год	27/28 год	39 тижнів	Листи міністерства
Естонія	1560 год	26 год	39 тижнів	Закон про вищу освіту
Фінляндія	1600 год	27 год	34 тижні	Закон

Франція	1650 год	25/30 год	30 тижнів	Постанова
Німеччина	1800 год	30 год	30 тижнів	Рекомендація
Греція	1500/1800 год	25/30 год	29 тижнів	Розпорядження
Угорщина	1620/1800 год	30 год	29 тижнів	Закон про вищу освіту
Італія	1500 год	25 год	21 тиждень	Постанови міністерства
Литва	1600 год	40 год	35 тижнів	Закон і постанова
Нідерланди	1680 год		29 тижнів	Закон
Польща	1500/1800 год	25/30 год	29 тижнів	Постанова
Румунія	1520/1640 год	25/27 год		Наказ міністерства освіти (1999)
Іспанія	1500/1800 год	25/30 год	28 тижнів	Королівський указ
Швеція	1600 год	26/27 год	40 тижнів	Положення міністерства освіти
Туреччина	1500/1800 год		26 тижнів	Закон
Велика Британія	1200 год	20 год	26/31 тижнів	Національна рамка кваліфікацій (і кредитів)

Один із основних принципів Болонської декларації – мобільність студентів – передбачає перезарахування дисциплін, які вивчалися в інших університетах Європи.

Процедура порівняння й узгодження навчальних планів українського та європейського університетів (як для нострифікації, так і для перезарахування кредитів) зазвичай потребує особистого контакту представників університетів і займає тривалий час. Можливо, треба перейняти досвід Організації «Міжнародний бакалаврат». Так, у процесі розгортання мережі міжнародних шкіл і акредитації їхніх освітніх документів цілком логічним стало перетворення в 1971 р. швейцарського осередку ініціаторів усього освітнього проекту в Організацію «Міжнародний бакалаврат» (ІВО) зі штаб-квартирою в Женеві. Було підписано угоди між нею й міністерствами освіти розвинених держав світу про визнання присуджених атестатів (ІВ) еквівалентними до національних атестатів, а також про допуск володарів «міжнародних бакалавратів» до університетів цих країн. ІВО має свій статут, який визначає її

незалежність від урядів, вказує принципи її діяльності, визначає фінансові джерела і правила використання ресурсів. В організацію може вступити будь-яка старша середня школа, зрозуміло, якщо вона виконує певні умови, внесе помірний вступний внесок і візьме зобов'язання використовувати міжнародно визнаний навчальний план.

Таким чином, проблема узгодження навчального плану з кожним університетом-партнером може бути значною мірою вирішена за рахунок адаптації українських освітніх стандартів до європейських.

Державні освітні стандарти в нашій країні як першого, так і другого покоління значно розширили академічну свободу ВНЗ у формуванні освітніх програм, але вони значною мірою не змінили культуру проектування змісту вищої освіти, оскільки, *по-перше*, зберегли орієнтацію на інформаційно-знаннєву модель вищої професійної освіти, в якій основний акцент робиться на формування переліку дисциплін, їх об'єму та змісту, а не на вимоги до рівня засвоєння навчального матеріалу, а, *по-друге*, не подолали відриву від економіки, що розвивається в країні та окремих регіонах, при проектуванні вузівської компоненти, яка забезпечує підготовку спеціаліста під конкретного користувача. Крім того, вони не надто добре «вбудовувалися» в європейську освітню практику і не передбачали студентської мобільності в освітньому процесі, коли студент міг вільно обирати для себе індивідуальну програму навчання та навчатися у двох профільних ВНЗ і навіть за кордоном без втрат часу, повторної здачі дисциплін у своєму ВНЗ.

У 2007 році у вітчизняній вищій школі розпочався процес впровадження освітніх стандартів нового покоління. Прийом абітурієнтів до вищих навчальних закладів здійснювався згідно з новим переліком напрямів підготовки[4].

Найголовніша наша проблема – відсутність єдності та консолідованості між основними суб'єктами сфери вищої освіти. Так,

уже більш як чотири роки тому запровадили кредитно-модульну систему організації навчального процесу. В програмному документі «Основні засади розвитку вищої освіти України» було наведено Національний звіт України про впровадження положень Болонського процесу («...Національний звіт України із запровадження положень Болонського процесу у вищу освіту» оцінений Болонським секретаріатом на Лондонському самміті міністрів країн-учасниць Болонського процесу (травень, 2007 р.) досить високо – 3,83, за умови, що найвищий бал становив – 5»[5, С.7]), були сформульовані основні напрями модернізації структури вищої освіти України, був прийнятий План дій щодо забезпечення якості вищої освіти України та її інтеграції в європейське і світове співтовариство на період до 2010 року.

Модернізація національної системи кваліфікацій зумовлена необхідністю забезпечення взаємозв'язку між ринком освітніх послуг та ринком праці, приведення обсягів та якості професійної освіти і навчання у відповідність до потреб роботодавців, підвищення ролі соціальних партнерів, суб'єктів господарювання в реалізації стратегії навчання впродовж життя.

Однією з найважливіших характеристик європейських програм сумісних або подвійних дипломів є наявність процедури автоматичного визнання періодів навчання та результатів екзаменів. На практиці українські університети прагматично вирішують ці питання, але процедура дуже складна, потребує великих витрат часу й сил, перш за все, з боку студента. Її доведення до європейських стандартів, разом із використанням освітніх кредитів, може радикально змінити ситуацію, не потребуючи великих затрат. Необхідно також вирішити більш загальну проблему – проблему визнання іноземних дипломів.

Для наших вищих навчальних закладів один з основних пріоритетів створення сумісних із європейськими університетами програм полягає у можливості здійснення де-факто міжнародного визнання своїх дипломів, закріпленні свого академічного потенціалу завдяки взаємодії з європейським університетом, підвищенні якості та конкурентоспроможності своєї програми, створенні нових великих можливостей розвитку академічного персоналу та навчання студентів, які отримують додаткові можливості в оволодінні своєю майбутньою професією, багатий соціально-культурний досвід, надійні гарантії майбутнього професійного попиту в Європі та світі. Для нас це один із каналів входження до мережі європейських університетів і постійної університетської співпраці, що забезпечує реальну інтеграцію українських ВНЗ до європейського простору вищої освіти.

Для кращого розуміння змісту і практичних кроків щодо розвитку сумісних програм варто використовувати досвід вже функціонуючих програм.

Треба також розуміти, що потребуються великі фінансові вливання для створення партнерства. На підготовчому етапі – це, перш за все, витрати, пов'язані з великою кількістю необхідних поїздок, організацією переговорів, подоланням мовного бар'єру. Деяким ВНЗ доведеться знову організувати вивчення іноземних мов, оскільки, як правило, знання англійської мови виявляється недостатнім для професійного спілкування між партнерами. Суттєвих фінансових вливань потребує створення необхідної інфраструктури сумісного проекту, залучення та зарплата кваліфікованим викладачам. При цьому необхідно чітко усвідомлювати той факт, що люди розмовляють різними мовами та інакше мислять, а це ускладнює спілкування.

По-перше, мова йде про розуміння учасниками специфіки ділової культури обох країн, що пов'язане з повсякденною роботою,

виконанням щоденних завдань та рішенням щохвилининних ситуацій.

Повільна реакція партнера на запити іншої сторони, різні способи наведення аргументів, невміння чути та слухати один одного – це і багато інше може створювати партнерам багато проблем.

По-друге, учасники партнерства стикаються з різним розумінням міжнародного проекту, його дизайну, механізму функціонування, розподілом ролей учасників, виробленням норм поведінки зацікавлених груп. Тому для вироблення деякого узгодженого розуміння та алгоритму дій доведеться докласти чимало зусиль.

Найбільшою складністю при реалізації сумісних програм, на наш погляд, є створення організаційного механізму реалізації програми та системи управління взаємовідносинами партнерів. Саме тут і лежать ключові фактори успіху співпраці.

Обов'язковими для ефективної співпраці є: наявність цілей співпраці та спільність економічних інтересів у тих областях, які партнери збираються та прагнуть засвоїти за допомогою сумісних програм.

Цілі співпраці мають бути узгоджені у всіх випадках на основі спільних інтересів, хоча узгоджені цілі можуть і не співпадати повністю з індивідуальними цілями партнерів.

Для того, щоб сумісна програма ефективно працювала, кожній стороні необхідно бути достатньо впевненою в бажанні та здатності партнера ефективно та чесно співпрацювати. Тож слід мати на увазі, що співпраця сторін завжди є компромісом.

Успішний розвиток сумісних програм, на наш погляд, є узгодженням короткострокових дій та інтересів різних груп і окремих індивідів у складі партнерства з довгостроковими цілями, що визначаються вимогами внутрішнього розвитку відповідних освітніх організацій та їх взаємодії з зовнішнім середовищем.

У рамках сумісної програми має бути створено загальну культуру (набір інтелектуальних цінностей та норм поведінки), що враховує

культурні особливості кожного з партнерів та відповідає їх сумісним, узгодженим інтересам. Становлення нової організаційної культури потребує від усіх учасників наполегливості, терпіння й волі. У той же час, щоденна робота неможлива без делікатного ставлення партнерів один до одного та готовності йти на компроміси.

Однією з найбільших проблем, які стоять на перешкоді змінам в освітній сфері України, є те, що найчастіше ініціатором цих змін виступають центральні керівні органи, а не самі вищі навчальні заклади. При цьому здебільшого не відбувається консультацій з регіонами безпосередньо на етапі підготовки важливих стратегічних документів. Як наслідок, університети, які мають упроваджувати ці зміни, виявляються неготовими. Важливо, щоб ініціатором змін в українській системі вищої освіти виступали не тільки центральні керівні органи, а насамперед вищі навчальні заклади, академічні спільноти і студентські органи самоврядування.

Слід зазначити, що успішність сумісної програми має оцінюватися з позиції створення організації, побудованої на принципах взаємовизнання партнерами їх загальних цілей, довіри, ентузіазму, високої мотивації та відданості справі учасників сумісної програми, а також систематичного обміну інформацією.

Ми повинні сміливо реформувати концептуальні підходи, особливо концепцію освіти, закріпити міжнародні зв'язки, зрозуміти міжнародні норми оцінювання освіти й оволодіти ними, виховати відкритість до світу, дух участі в питаннях всесвітнього соціально-економічного розвитку, майбутнього розвитку підростаючих поколінь та всього людства, підвищити здатність до проведення міжнародних діалогів.

Висновки. Розробка та реалізація сумісних освітніх програм відповідно до Болонського процесу передбачає підвищення рівня мобільності. Аналіз політики створення й функціонування сумісних програм українських і закордонних вищих навчальних закладів

показує наявність цілей та інтересів як типових для європейських сумісних програм, так і специфічних, пов'язаних з подоланням наслідків ізольованості розвитку освітньої системи в Україні від європейських освітніх систем.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Програма розвитку вищої освіти України «Основні засади розвитку вищої освіти України», ч.4, 2008р., 86 с.
2. The Global Competitiveness Report. – G., - PP. 505, 506, 508, 522.
3. Вища освіта України в парадигмі євроінтеграції (курс лекцій): Навч. посібник для студентів/ Г.Ф. Пономарьова, А.А.Харківська, Т.В.Отрошко. – Х.:, 2008. – 334 с.
4. Постанова Кабінету Міністрів України «Про перелік напрямів, за якими здійснюється підготовка фахівців у вищих навчальних закладах за освітньо-кваліфікаційним рівнем бакалавра» від 13.12.2006 р. №1719.
5. Моделі гармонізації національних і міжнародних стандартів освіти у контексті Болонського процесу. Матеріали Міжнародного семінару 27-28 травня 2004 року, проведеного у Львівському національному університеті імені Івана Франка. – Львів. Літопис, 2004. – 112 с.

АНОТАЦІЯ

А.А. Харківська. *Розвиток сумісних освітніх програм як засіб інтеграції до європейського простору вищої освіти.*

Вища освіта України за останні роки суттєво змінилася. Намітилися нові тенденції її розвитку, серед яких необхідність подальшого розвитку сумісних освітніх програм як форм співпраці університетів й перспективного засобу інтеграції до європейського простору вищої освіти. В статті висвітлені причини складнощів при створенні й функціонуванні цих програм. Обґрунтована надзвичайна важливість такої співпраці як можливість здійснення де-факто міжнародного визнання своїх дипломів, закріплення свого академічного потенціалу завдяки взаємодії з європейським

університетом, підвищення якості та конкурентоспроможності своєї програми, створення нових великих можливостей розвитку свого академічного персоналу та навчання студентів.

Ключові слова: інтеграція, європейський простір вищої освіти, сумісні освітні програми, мобільність.

АННОТАЦИЯ

А.А. Харьковская. *Развитие совместных образовательных программ как способ интеграции в европейское пространство высшего образования.*

Высшее образование в Украине значительно изменилось в течение последних лет. Наметились новые тенденции его развития, среди которых – необходимость дальнейшего развития совместных образовательных программ как форм сотрудничества университетов и перспективного способа интеграции в европейское пространство высшего образования. В статье освещены причины трудностей при создании и функционировании этих программ. Обоснована чрезвычайная важность этого сотрудничества как возможность осуществления де-факто международного признания своих дипломов, закрепление своего академического потенциала вследствие взаимодействия с европейским университетом, повышение качества и конкурентоспособности своей программы, создание новых больших возможностей развития своего академического персонала и обучения студентов.

Ключевые слова: интеграция, европейское пространство высшего образования, совместные образовательные программы, мобильность.

SUMMARY

Kharkivs'ka A. *Developing co-educational programs as a way of integration into European space of high education.*

For the last time high education in Ukraine was changed. New tendencies such as need of further developing co-educational programs as a form of universities' collaboration and a perspective way of integration into

European space of high education are illustrated in this article. Also the reasons of difficulties which follow creating and functioning of those programs are described. An importance of universities' collaboration as a possibility of declaring diplomas on the international level, consolidation academic potential and scientific basis of every single high educational establishment, increasing quality of educational programs, creating new big possibilities for developing work of tutors and teaching students.

Key words: integration, European space of high education, co-educational programs, mobility.